

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԶՄԻՌՆԻԱՅ ԴԱՐԱՆ 26 ՅՈՒՆԻՍ 1875

ԹԻԻ 4019

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Հէրսէքի ապստամբութեան վրայօք հասած լուրերն իրարու հակառակ են : Լրագիրք ու մանք կըսեն թէ ապստամբութիւնը տարածուելու վերայ է, թէ Նարէնի մէջ հիւսիսային արեւմտեան բաժնին բնակիչքն միտադրեցան ապստամբաց հետ՝ աղաղակելով «կեցցէ Ֆրանչիսկոս—Յովսէփ, թագաւորն իրաւաւորանի, եայն՝ Ուրիշ լրագիրք» ընդհակառակն, կարեւորութիւն տալ չեն ուզեր այս ապստամբութեան, որ երթալով տկարանալու վերայ է, կրտսն, մանաւանդ որ Դաւառադիւն և Սրփի իշխանութեանց կառավարութիւնքը միաբանութեամբ ի գործ կըդնեն հարկաւոր եղած ամեն զորութիւնները, որպէսզի իրենց երկիրներէն որ և է ձեռնառութիւն չլինի ապստամբաց : Աստիճանագրելու կառավարութիւնն ևս զինուորական բաւական զօրագնդերով կըպահպանէ զառանցազու խնդրն իւր երկիրներուն, որ Հէրսէքի սահմանակից են :

Իրաց այս յաջող վիճակէն կը յուսացուի թէ յիշեալ ապստամբութիւնն՝ չառ չանցած պիտի զսպուի օսմանեան զօրաբանակին խոհական գործողութեամբն, և բարեկարգութիւնն ու հանգ արտութիւնն շուտով պիտի նորոգուին :

Ընտրուական մաքառումը կը շարունակէ ի Հէլլատա ի մէջ քաղաքային զանազան կուսակցութեանց : Երոց իւրաքանչիւրն կուղէ իրեն համալստ անձինք երեսփոխան ընտրելով՝ տէրութեան կառավարութիւնն իւր ձեռքն առնուլ : Լրագրոց մեծագոյն մասը գովութեամբ կը յիշեն Աթէնքի այժմեան նախարարաց խորհրդոյն անկողմնակալ ընթացքը ի մասին երեսփոխանական ընտրութեանց, զորս բոլորովին

ազատ թողուցած է, այսինքն ընտրողաց վերայ որ և է ազդեցութիւն չունենան ոչ ուղղակի և ոչ անուղղակի կերպիւ :

Կըհտատանն թէ Աթէնքի մէջ կառավարութեան հայրենասիրական ջանքն հեղինական շողջարթ նաւարկութեան մեծ ընկերութիւն մի հաստատուելու վերայ է, որոյ գումարաւորն առայժմ 1,200,000 լիւա սթէրլին պիտի լինի : Այս ընկերութեան շողեռներն ձեռք պիտի զարնեն գրեթէ միևնոյն նաւարկութեանց՝ զորս կընեն Լոյսի, Մէտաքրիի և Ռուսիոյ ընկերութիւնքն : Իսկ ի պահանջել հարկին, տարակոյս չկայ թէ յիշեալ շողեռներն հեղինական տէրութեան արամադրութեանց ներքեւ ծովային պատրաստ զօրութիւն մի պիտի լինին :

Գերմանիոյ կայսեր ճանապարհորդութիւնն յիտալիա՝ պաշտօնական կերպիւ հրատարակեցաւ : Այս առթիւ իւր Տէրէթիօ անուն իտալերէն օրագիրն հետեւեալ խորհրդածութիւններն կընէ.

«Գերմանիան՝ կըսէ, իւր հակադէմոկրատիկ և հակապապական քաղաքականութեամբն, իտալիոյ հարկաւոր դաշնակիցն է : Իսկ Գաղղիան՝ ընդհակառակն Գերմանիայէն վրէժխնդրութիւն առնելու յուսով թուութեամբ և չափազանց ներողամտութեամբ վարուելով կղերին և պապութեան հետ, իտալիան նորա (Գաղղիոյ) վերայ ամենևին վտահալութիւն չկրնար ունենալ» :

Այնպիսով ընկելով բարեկամական ծառայութեանց զորս Գաղղիան ի ժամանակին մատուց իտալիոյ, յիշեալ լրագիրն կը յաւելու.

«Անհատներու համար եղած բարեկամութիւնը յատուկ պարտաւորութիւններ կը դրոյցնէ և կրնայ ծանր զոհողութիւններ պահանջել : Իսկ ազգաց համար տեղի ունեցած բարեկամութիւնը՝ ի փոխադարձ օգտից կը ծնանի և նոքօք

հաստատուն կը պահուի : Ուստի քաղաքականութեան մէջ գործողաց զգացումն՝ ի յարաբերութիւնս ժողովրդեան մը առ միւս ժողովուրդն, անտեղի է և կրնայ ֆրաստակար լինել» :

Ըստ հասարակաց կարծեաց իտալիոյ թագաւորն Միլանի և Մոնցայի մէջ պիտի բնգունի զկելով կայսրն, և այս ընդունելութիւնն յոյժ փառաւոր և սիրալիր պիտի լինի :

Ատենէ մ'ի վեր է որ Պաղտատի մէջ Հնդիկ մահմետականներ և Աթլաններ, որք Անգլիոյ հպատակ կըդառնան և Պաղտատ կը լինան, օսմանեան հպատակ կանանց հետ կամուսնանան, սակայն կերելի թէ օսմանեան իշխանութիւնը կը պահանջէ եղեր որ Տաճիկ կանանց հետ ամուսնացող այդ օտար հպատակ մահմետականներն ալ օսմանեան հպատակ ըլլան, և հետեւաբար թէ զինուորական ծառայութեան և թէ ուրիշ որ և է օսմանեան հպատակաց վրայ գրուած պարտականութեանցը ենթարկուին : Մայրաքաղաքիս անգլիական զեւսպանս սըր Հէնրի Էլիթը մը յարուցած էր, զիտեղ տալով Բ. Դրան թէ՛ օսմանեան իշխանութեան կողմանէ եղած այս օրինակ պահանջում մը՝ ոչ միայն կը բռնած դաշնադրութեանց կը հակառակէր, այլև նոյն իսկ օսմանեան հպատակութեան վրայ՝ գրուած օրինաց ալ դէմ էր, որ կը տրամադրէ թէ, ինչպէս յայտնի է, խառն ամուսնութեանց մէջ կրնն է միշտ որ էրկանը հպատակութեանը կը հետեւի, և այսպիսի զուգաւորութենէ մը յառաջ եկող զաւկներն ալ միշտ օտար հպատակ կը ծնան : Առ այս Բարձրագոյն Դուռը սակայն պատասխանած էր թէ, վերոյիշեալ օրինաց այդ տրամադրութիւնքը չէին կրնար գործադրուիլ այս տեսակ պարագայի մը մէջ : Ինչու որ քա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԾԱՂԱԿԱՐԵՂ

Ի լիովատար կենսագրութեան սրբազան Հայրապետի Ներսիսի է. վեհափառ եւ ազգաւոր կարողիկոսի ամենայն Հայոց :

(Երաւունակութիւն : Տէս քիւ 1013)

Այն ժամանակն Դաւիթ հասնելով յուսահատութեան ծայրն կաշտօք կուրացոյց երեւանայ Մէհմէտ խանի աչքն, և նա ուղարկեց իջ միածին Պարսից զօրաց լեգէոն մի, որ հաւուց նման որսացու միաբանից խումբն, և մուծին ի տաճար սուրբ Աթոռոյն իջմիածնի, և սուսերօք և բրօք ահ և սպառնալիք տալով՝ բռնութեամբ օժիլ տուին Դաւիթի գլուխն և աչքն, և նստեցուցին Լուսաւորչի գահն : Այս ամենն ժամանակակից երգարանն այսպէս կը համարուէր յերգըն, որ ի դիմաց էջմիածնի որպէս ողբ ի լսելիս կայսեր Ռուսաց կըհնչէ : Սարսեցուցին զօրաց երկնից՝ սուրբ փեսայն իմ և ձեր գահից, ազգէ ինձ զի ողբերգեցից, զորողքս յունկս ձեր հասուցից : Եւսա ինքնակալ հայսր համակ Ռուսաց : Եւս վերադարձան իմ ի վշտաց : զերծո՞ղբս ի Դաւիթի ժանեաց :

Եօթնագլուխ այս սեւ գաղան, եղել զբող իմ դեղաղան, խլեալ զՏեառն Տէգ որբաղան, երեւի զկարգաց հին դաւաղան : Այս կ'առն այն մասին, որ մինչ Դաւիթ ի 1801 ամի, Ապրիլի 28 օժվեցաւ, Չաքարեան Գրիգոր վարդապետի ուղարկած ոսկիքն արգէն վճարել էին, ծածուկ

գողացաւ սուրբ Գեղարդն՝ որ սրբազան Տէգ Տեառն կանուանէ երգարանն, և հանդերձ այլ ոսկիքէն անօթով կըգնէ սխառն պարկի մէջ, կամելով ուղարկել իւր եղբոր տունն, որ վաճառէ կամ՝ գրաւ դնէ, և վաղվաղակի՝ գրամ հասուցանէ : Այլ հանդիպեցաւ անդ Յօհաննէս արքեպիսկոպոսն (որ յետոյ անուանեցաւ կենդանի նահատակ) աղաւտեաց զուրբ Գեղարդն : Երոյ վառն և Դաւիթ բանտարկելով շատ խոշտանգանք տուեց նորան : որպէս Պէրպէրեանն կը յիշէ նախ միաբանից նամակի մէջ էլ 25. ամիս զողացեալ զուրբ Գեղարդն և զայլ սրբութիւնն և գանձս պատուականս և բարձեալ սխառն ի վերայ գրաստու առաքել ի տուն եղբոր խորոյ՝ զոր ըմբռնեաց և դարձոյց կենդանի նահատակ Յօհաննէս արքեպիսկոպոսն : և ի թուղթն եփրեմայ՝ էլ 32. ամի՝ Զմիկ Պօլսեցի կենդանի նահատակ Յօհաննէս արքեպիսկոպոսն, որ գրեթէ ի վերայ Գեղարդեանն Գրիստոսի զկեանս իւր գնէր... զայնպիսի հարազատ որդին տայ ի կապանս, արկանէ ի բանտ և հարկանէ զգլուխն : Յետոյ կըսիս պատմել թէ այս կռիւն ուստի ծագեցաւ, և յիշելով Յովսէփայ բերանացի կտակն՝ որոյ ինքն էր աւանատես՝ կերգէ այսպէս : Բարուն ազգէր ազգին ընտրել Յաջորդ ինքնան գտէր Դանիէլ, զոր հաճեցաւ կայսրդ հաստատել հրովարտական անշուշտ վճռել : Բարուն ասելով աստ՝ Յովսէփն կիմանայ, որ մեծ ի մահ սասց իւր դիտաւորութիւնն, և նորապետ կայսրն Ալէքսանդր Պաւլովիչ, մինչ եկել էր Մոսկովա մայրաքաղաքն իւր թագադրութիւնն և օծումն տօնախմբել, եփրեմի ձեռամբ ընկալեալ սուրբ էջմիածնի

միաբանութեան աղերսն, խոստացել էր Դանիէլի ընտրութիւնն հաստատել, մինչ չէր Դաւիթ եղիւր ապստամբութեան բարձրացրել :

Յետ որոյ զարմացմամբ և զարհուրանօք կը պատմէ երգարանն՝ Դաւիթ անակնկալ բռնութիւնն և յաթոռ Հայրապետական թեմակոնքին : Եւ ապառուժ ժողհանաց, յանկարծ վառեալ ի նախանձ վառաց, ելից զգուքսն տրովք կաշառաց, սասանեցոյց զխումբն արհեաց : Այս էր առ երեւանայ խանն դիմելն, և երեք Պարսիկ իշխանք բերելն, որով զարմացոյց և սարսափեցոյց զգուքն միաբանից : Դիւնի որոյ կը յարէ. այն ինչ Դաւիթ յուսահատութեամբ սկսաւ գործել, վիթխար գաղանն մինչ կատաղէր՝ զմահմետական պահակս բերէր, զԱրհիսն բոլոր բռնաբարէր, միւսնակէղ վարազ լինէր :

Չարմանալի էր այս տարօրինակ դիպումն, որ Յովսէփայ մահէն դեռ հաղիւ անցել էր 40 օր, որ ահա Դաւիթ նստել էր ի գահ թագէտի Առաքելոյն և սկսել է այնպիսի բռնութիւններ ի գործ դնել, որ Դաւիթ կաթողիկոսի կենսագրութեան մէջ անհաստատի կերեւէին :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԻ

Չաքարեան Գրիգոր վարդապետն իւր դաշնաց վերոյ հաստատուն ֆրաց Յովսէփայ ինչքն և սասցումքն պարտակեց, և ինքն ծոցերն ի ոսկով գնաց ի Տիֆլիս, և անտի յիշմիածնն ուր Դաւիթ արգէն կաթողիկոս էր, միաբանութիւնն բոլոր բանտարկեալ էջմիածնին ի Պարսիկ զօրօք, և իւրաքանչիւր կարգաւորել վերայ կայր մի սպառազէն պահապան Պարսիկ, որ կը զգուշանային, որ չլինի թէ միաբանից մէջէն ոք կաշողանայ նամակ դրել, և ծանուցանել աղ-

դաքական բարձր պատճառներ կային, որք Պաղ-տատի դաւառն այդ օրինաց տրամադրութե-նէն բացառութիւն ընել կը հարկադրեն, կայ-սերական կառավարութիւնը չկրնայով թող-տալ որ յիշեալ դաւառին մէջ այնպիսի խմոր մը գոյանայ որ ապագային մէջ կրնար երկրին ժողովրդեանը հետ կրօնակից, իսկ սոցա վերա-բերեալ իրաւասութենէն դուրս և անկախ բազ-մաթիւ անձանցմէ բաղկացեալ գաղթականու-թիւն մը դառնալ:

Արտաքին գործոց պաշտօնէութեան այս ծա-նուցագրին տակաւին անգղիական դեսպանը չէ պատասխաներ: Ուստի և ինք իրն ալ տակաւին անլոյծ մնացած է: Սակայն և այնպէս Պաղտա-տի մէջ տակաւին կը շարունակէ լինել այդ խա-ռքն ամուսնութիւնը: Վասնզի հոն արդիւրած չէ Տաճիկ կանանց անգղիացի Հնդկի մահմէտա-կանաց հետ կարգուիլը: մինչդեռ այդ խառն ամուսնութիւնը արդիւրած է Պարսիկ հպատա-կաց համար: միայն թէ այդ ամուսնութիւններն այն պայմանաւ կը լլան որ այրը կնոջը դաւանած հպատակութիւնը ընդունելու պարտաւոր պիտի լինի, ապա թէ ոչ ամուսնութիւնը կը մերժուի ձեռնհաս իշխանութեան կողմանէ: ՕՐԱՊԻՐ

Բարձրագոյն Մեծ—Եպարգոսն ի մօտ աւ-ուրս չընթերցական նամակ մի յուղարկեց դա-ւառաց ընդ հանդիս կառավարչաց, որոց կարեւ-որ տեղեկութիւններ և հայրենասիրական յոր-դորներ կուտայ:

Թիշեալ չընթերցականին գլխաւոր մասունքն հետեւեալներն են:

Տէրութեան պաշտօնակալաց պարտաւորու-թիւնն էր, ուրեմն, առաջի ախարհի ապացոյց-ներ տալ անձնատիրութեան, հայրենասիրա-կան զգացմանց և իրենց անձնական օգտից դո-հողութեան: որպէսզի բարի օրինակ լինի այլոց: Այս նպատակաւ, գլխաւոր պաշտօնակալաց ամուսնական վարձքն կայսերական որոշմամբ մեծա-պէս նուազեցաւ: այսինքն Մեծ—Եպարգոսն միայն 50 հազար զուրուշ ամսական պիտի ըն-դունի: Ընդհանուր կառավարիչքն 2 կարգի պիտի բաժնուին, առաջին կարգի վերաբեր-եալքն 25 հազար և երկրորդ կարգի վերաբեր-եալքն 20 հազար զուրուշ պիտի ընդունին:

Վաճառականութեան և հասարակաց գաստի-արակութեան պաշտօնեսայք, Մեծ—Եպարգոսին

խորհրդակցան, անուղղակի որոց ընդհանուր կառավարիչը և քաղաքացեալ պիտի ընդու-նին, իւրաքանչիւրը, ամսական 20 հազար զու-րուշ վարձք:

Այսու ամենայնիւ, օտար տէրութեանց քով գտնուող օսմանեան դեսպանաց և հիւպատոսաց նմանապէս գնդապետաց ամսականներն, որք հազիւ թէ իրենց հարկաւորութեանցը կը պա-տասխանեն, որեւէ նուազումն պիտի չընդունին: Նոյնպէս դաշնադրութեամբ որոշեալ ամսական-ներն ամբողջապէս պիտի հատուցուին:

Իսկ գործունեայ կամ ծերութեան պատճա-ռաւ քաջուած պաշտօնակալաց ամսականաց գալով, կիսով չափ պիտի նուազին սկսեալ ներ-կայ տարուոյ Յուլիոսի 15-ն ի վերայ այն ամեն գումարաց որ երեք հազար զուրուշէն աւելի է:

Այս ամեն նուազումներն, որք կայսերական հրովարտակաւ վաւերացան, արդէն եղած լին-ցած գործ մը են:

Այս ինքոյն համար հաստատեալ մնայուն յանձնաժողովն քննութիւն և խորհրդակցութիւն կընէ այժմ ի վերայ գանձային և վարչական ստիպողական բարեկարգութեանց վերայ: Ա-սոնցմէ մին և ամենահարկաւորն է կարգադրել զպայմաններն տէրութեան պաշտօնի ընդունե-լութեան, որով առանց օրինաւոր պատճառի զպաշտօնակալներն իրենց տեղէն հանելուն ա-ռաջքն կառնուի:

Օգոստոս Սոլմանին հրամանաւ, այս ինքոյն համար յատուկ օրէնք մի կը պատրաստուի և պիտի հրատարակուի ի ժամանակին:

Ընդհանուր կառավարիչքն պարտաւորեալքն յատկապէս հսկել ամեն կերպիւ, որպէսզի ամ-սականաց այս նուազման պատճառաւ, գործա-կալներն անհոգութիւնն չընեն իրենց պարտուց կատարմանը վրայօք:

Կայսերական կառավարութիւնն տէրութեան գանձուն օգուան վնասելով, ամենեւին չմոռ-ցաւ պաշտօնակալաց իրաւունքն և օրինաւոր կարօտութիւններն: քանզի երեք հազար զու-րուշէն պակաս եղած ամսականները հաստատուն պահեց: որովհետեւ նոյա նուազումն կրնար ծանրապէս վնաս պատճառել ապրուստին այն պաշտօնակալաց որք յիշեալ ամսականներն կընդունին: Ուստի միայն գլխաւոր պաշտօնա-կալաց ամսականքն նուազեցան: ամսականք որք թէ և նուազեալ, բաւական են նոյա նիւթական

կարօտութեանցը, միայն թէ հեռանան աւե-ւորդ ծախքերէ, զորս կը գտաւայտուեն թէ Աստուածային օրէնք և թէ բանականութիւնն:

Ոչ ոք, ուրեմն իրաւունք ունի գանդատելու ամսականաց այս գործադրեալ նուազութեան գէժ:

—Բարձրագոյն Դուռն որոշեց յետս կոչել ի Փարիզէ զբոլոր մահմէտական երիտասարդներն, որք տէրութեան ծախքով զանազան ուսմանց հետեւելու համար յուղարկեալ էին ի յիշեալ մայրաքաղաքն:

Այս որոշումն, որ ծախուց խնայութեան հա-մար եղած կերեւի, հոհակաւ և յոյժ օգտակար կերեւի մեղ: Վասնզի Փարիզի նման մայրաքաղա-քի մի մէջ, ուր բարուց և վարուց ապականու-թիւնն երթալով կաւենայ, երիտասարդ և ան-փորձ ուսանողք շատ անգամ փոխանակ ու-մանց զանազան միւլութիւններ կրնան սովորիլ:

—Բարձրագոյն Դուռն տէրութեան 1875—1876 ամին պիւտճէնն այսինքն ելել մօտից հաշուե-ցուցակն հրատարակեց: յորմէ կը բնութեւն թէ եկամտից գումարն կը հասնի 23,882,940 լիււայի, և ծախուց գումարն 28,929,095 լիււայի: Ընելէ թէ 5,046,155 լիււա բաց մի կը մնայ: Այս բացը լցուցանելու համար, Բարձրագոյն Դուռն հար-կաւոր կարգադրութիւններն ի գործ դնելու վերայ է, և տարակոյս չկայ թէ պիտի յաճողի: քանզի օսմանեան երկիրն մեծամեծ միջոցներ ունի հինգ միլիոն լիււայի նոր արդիւնք մի յա-ռաջ բերելու:

—Տէրութեան գանձուն բացը գոցելու և ելել մօտը հաւատարակելու միջոցներն խոր-հող մնայուն յանձնաժողովը շարաթը 1—2 ան-գամ կը գումարուի ընդ նախագահութեամբ բարձրաւ Մեծ—Եպարգոսին, և կաշխատի մէկ կողմէն խնայութիւններ մուծանելու և կառավարու-թեան զանազան պաշտօնարանաց մէջ և միւս կողմէն նոր եկամուտներ պատրաստել տէրու-թեան գանձուն:

Այս յանձնաժողովն անդամքն են: Ալի Սայիպ փաշա, նախարար զինուոր գործոց, Բեուֆ փաշա, նախարար ծովային գործոց, Սերվէր փաշա, տեսուչ հաստրաւ շինուորաց, Ղալիպ—Պէյ, վերատեսուչ մաքսատանց, Սաստուլլահ—Պէյ, վերատեսուչ գլխաւորապէս պիտական թղթոց, Էտիպ Էֆէնտի, նախագահ համարակալութեան տոնիկն, Չամիլ Թօհաննէօ

գին էլ միաձնի թշուաղ վիճակն: Դաւիթ ստա-ցաւ իւր սիրելի Զաքարեան Գրիգոր վարդա-պետի աջակցութիւնը, և գրեց իւր այն ինչ օժ-եալ աջն առաջին ձեռնադրութեան Գրիգոր վարդապետի գլխին, և ձեռնադրեց եպիսկո-պոս, և Հայրապետական նախկին կոնդակաւ հաստատեց Եփեսոսի տուած Գրիգորին Ռու-սաստանի Հայոց Առաջնորդութիւնն, և Գրիգոր նոր եպիսկոպոսն հրապարակաւ ի հանդիսի հա-մախումբ միաբանութեան, որ այն օրն նորա ձեռնադրութեան պատճառաւ բանտէն ազա-տուել էին և նորա պատրաստած համագամ խորտկօք ճոխացած ճաշն պիտի վայելէին, հա-նեց ծոցէն Թօլեմիայ կտակն, և մատոյց Դաւիթ կաթողիկոսին: Ներսէս վարդապետն այս ամե-նայն գրեալ ծանոյց Եփեսոսին որ էր յԱսորա-խան և պարտ ոչ շատացեալ ի դիմաց ամենայն երեւելի եպիսկոպոսաց ևս գրեց անհամար թըղ-թեր, որք ձեռագրեցին և կնքով իւրեանց դը-րոշմեցին և ցրուեցին ամենայն հայաբնակ քա-ղաքներն: որով ամենայն սեղ իմացուեցան Դաւիթ և Գրիգորի հրապարտութիւններն:

Մինչ այս ամեն անցքն կանցանէին էլ միաձնի ինչ կանէր արդեօք ողորմելին Դանիէլ, որ եր-կու անգամ ընտրուել էր կաթողիկոս: Տակա-ւին հրաւիրակաց ձեռքէն ստանալով էլ միաձնի միաբանութեան ընտրութեան և չորհաւորու-թեան բազմակնիք նամակն՝ Եփեսոսից ելելալ նոր էր հասել Բայազետ, որ հասան առ նա Ներ-սէսի և բոլոր միաբանից թղթերն հետցեալէ, և ծանուցին Դաւիթ արած յեղադարձն, և նա ստիպեցաւ երեք վանք (իւշ քիլիսա) կոչեցեալ ձեռնաւանի մէջ պատսպարել: Ներսէս վատահ

էր, որ Դանիէլ այնքան խրատուած է այժմ, որ միւսանգամ Մանուէլ վարդապետի խոր-հուրդէն չի շեղիր: այն պատճառաւ ինչ կը կա-մէր Դանիէլի համար տնօրինել, կը գրէր Մանու-էլին, և ըստ այնմ ամենայն ինչ կը ինքնէր: Ներ-սիսի մտաց մէջ լոյս ծագեց, որ Դանիէլ արդէն իւշ քիլիսա վանքի մէջ օժիւ կաթողիկոս: միա-բանից հետ խորհուրդ արաւ, որ ամենքին ի բանտս և ի կապանս կը լողկոծէին, բազմա-ստորագիր նամակ թացրեց ի Պօլիս և առ Եփ-եսոս, որ ազգն յօժարի առայն, և Դանիէլին Հայրապետական օժութիւն մատակարարուի իւշ քիլիսա: Եփեսոսին հաճոյ թուեցաւ այս՝ Ներսի-սէն նիւթեալ և բոլոր միաբանութեան հաճեալ և ընկալեալ հնարն, և 1801 Սեպտեմբեր 19 թուոյն գրեց ի Պօլիս առ Պատրիարքն Ենճեան Թօհաննէս եպիսկոպոս, և առ Աղդապետս Հա-յոյ, որ Դաւիթ ի կաթողիկոսութիւնն չընդունին և յօժարին Դանիէլի կաթողիկոս օժութիւն իրա-ւացի համարել և թողլ ամեն որ իւշ քիլիսա կատարուի:

Եփեսոս արքեպիսկոպոսի նամակն՝ և Պօլսոյ Հայոց ազգի վերայ այն ազդեցութիւնն ունե-ցաւ, ինչ յղացած ունէր Ներսէս իւր առաջնոր-դական մտաց մէջ, երբ այն նամակն կը շարա-դրէր և էլ միաձնի բանտարկել Միաբանութեան կը խորհէր գրել տալ: Ենճեան Թօհաննէս եպի-սկոպոսն մեծ ոմն կարծելով իւր գլուխն, որ Ռուսաստանի Առաջնորդ Եփեսոս արքեպիսկո-պոսն այսչափ է գրել առ նա, ժողովեց հայազ-գի իշխանքն և նոյա յանդիման ընթերցաւ այն թուոյն, չիմանալով որ այն իւր յանցանաց դա-տալիքն է և Դաւիթի բազմաթիւ մեքենայից

քակտին:

Պօլսոյ հայազգիք աչքերն բացին, ճանաչե-ցին թէ Դաւիթն որպիսի ոք է, և իւրեանց Պատրիարքն որ Դաւիթի համախոհ է և ամենայն մասամբ ջատագով՝ որքան իրաւաւր է ստացել այն օրհասական Ենճեան մականունն, վաղը-ղակի ի խորհուրդ համախոհեցան այն Ենճեան Թօհաննէս եպիսկոպոսի ձեռքէն առին Պատ-րիարքական իշխանութիւնն, և որպէս թէ ի վրէժ Դանիէլի՝ նորան աքսորանաց տեղ նա-նակվեցաւ Եփեսոսի ուր և տարագրեցաւ Հոկ-29 և նորա տեղն նստաւ Պատրիարքական ա-թոռն խամեցի Գրիգոր եպիսկոպոսն որ երբեմն նուիրակ էր սրբոյ Աթոռոյն էլ միաձնի: և այս տեղի ունեցաւ նոյն տարին ի Դեկտեմբեր 19:

Այս խամեցի Գրիգոր Պատրիարքն իւր ա-ռաջին գործն այն արաւ, որ Եփեսոս արքեպի-սկոպոսի նամակն յարգութեամբ ընկալաւ, իւր բարեկամաց օգնութեամբ աշխատեցաւ և հա-նեց օսմանեան բարձր Դուռնէն Դանիէլի կաթո-ղիկոսութեան հրովարտակն, որոյ աղաղաւ ե-կել էր Ներսէս վարդապետն ի Կ. Պօլիս, և յանձ-նեց նորան այն հրովարտակն, և կաթողիկոսի օժութեան Մաշտոցն, որ տանի Բայազետ, և անդ կատարեն Դանիէլի օժութիւնն, Ներսիսի խորհրդատուութեան ունին դնելով՝ գրեց նա-մակ առ Միաբանութիւնն էլ միաձնի, և առ Աղ-թամարայ կաթողիկոսն, և առ ոմանս Եպիսկո-պոսաց, Առաջնորդաց չընկալայ վիճակայ երթալ համախմբել ի Բայազետ, և մեծահանգէս փա-ռօք կատարել Դանիէլի օժութիւնն ի կաթողի-կոսութիւն ամենայն Հայոց: Խամեցի Գրիգոր Պատրիարքի գրուածոց զօրութեամբ, որոց

է. Կոստանտնուպոլսոյ Լուսինայի Գործարարական ընկերութիւնը, և վաճառեց Եփեսոսի, անդամ Պետական խորհրդոյ :

Կայսերական հրամանագրով հետեւեալ սրահ-տնտեսականութիւնքն և վտարակալութիւնքն տեղի ունեցան : Նախորդ Մեծ-Եղեղոսի բարձրա-Հիւսէին Աջի փաշան որ օգտակարութեան պատճառաւ յերոսպա կը գտնուէր, Գոնեսայի ընդհանուր կառավարիչ կարգեցաւ :

Վսեմա՛ Հիւսէի փաշան որ Գոնեսայի կուսա-կալ էր, իրաւովէն տնտեսական ընդհանուր կառավարիչ անուանեցաւ :

Դրապիտոնի կուսակալութիւնքն Այսթընի վի-լայէթին նախորդ կուսակալ վսեմա՛ Ահմէտ Բա-սիմ վալայի յանձնուեցաւ :

Հալէպի նախկին կուսակալ վսեմա՛ Ահմէտ փաշան Ատանայի վիլայէթին ընդհանուր կառավարիչ կարգեցաւ :

Մեծարդոյ Պառնասեան Պողոս Եփեսոսին, որ Բարձրագոյն Դրան տարգրական գիւտնին անդամ էր, նոյն գիւտնին տեսուչ կարգեցաւ, և այս առթիւ երկրորդ կարգի երկրորդ աստի-ճանի պաշտօնատար անուանեցաւ :

Ի. Պողոս աստիականութեան տեսուչ վսեմա՛ Ահմէտ Գամաի փաշան Մէծիտիէ կարգին երկ-րորդ աստիճանի շքանշանաւ պատուեցաւ :

Բայ ճշդագոյն Դուռն հանձեցաւ Մէծիտիէ կարգին առաջին աստիճանի շքանշանն շնորհել երուսա՛ լէմայ Գունայ նորընտիր Պատրիարքին :

ԱՉԳԱՅԻՆ

Կոստանտնուպոլսոյ Լուսինայի Գործարարական 15 թուոյն մէջ հետեւեալն կը յիշուի :

Մայիս 1-ին Կայսերական Գաղղիական դեսպան վսե-Պոլիօս սն կոմսը հինգ շաբթի օրը երկրորդ ան-գամ այցելութեան եկաւ ամենա՛ Ս. Պատրիարք Զոր աստիճանի նորին Սրբազնութիւնը բացակայ գտնուելով, գերա՛ փոխանորդ Զոր կողմանէ մեծարանք ընդունուեցաւ :

Հետեւեալ օրը ուրբաթ, Ս. Պատրիարք Հայ-րէ Պէյ, իւր քանդակ վսե՛ Գեոպանին փոխադարձ այցելութեան երթալով, իւր բացակայութեան վերայ ցաւ յայտնեց և մէկ ժամու չափ տեսակ-ցելէ վն լըջը, Պոլիս վերադարձաւ :

Յայտնի է թէ Մուրատեան վարժարանի կը-

րիւնակն տուել էր Ներսէս, երբ ինքն Ներսէս վերագործաւ արքայական հրովարտակն և Մաշ-տոնի ձեռնին, ժողովոյն թաղութիւնքն ե-պիսկոպոսաւ և վարդապետաց, և Սինհոդոս լալեայ ընտելոյն Դաւթի անպատեհ արարքն և դատաւարութեան, և հրատարակեցին զնա օծ-եալ լըջ գէտ կանոնաց Եկեղեցւոյ և օրինաց սրբոյ Հարց, վասնորոյ և լուծեալ ի կարգէն և երկար կեալ ապաշխարութեան, և զձեռնա-ն ի նմանէ յեպիսկոպոսութեան նոյն-թրինի մինչև ի անօրէնութիւն օրինաւոր Հայրաւ լետին և ապա վճռեցին Դանիէլի վե-րայ կա տարել օծութիւնն : Եւ այս հիման վե-րայ Դա նիէլի օծութիւնն կատարվեցաւ ի 1802 թ Մայիսի 28 սպասաւորութեամբ կարապետ Եկոսին Ալիթ ամարայ, և ընկերակցութե-րէ քան ասան Արքեպիսկոպոսաց և Եպիսկոպո-սաց, և օթնեւտան ականաւոր վարդապետաց և այլ բա-ղում կրօնաւորաց, Գահանայից և Եկե-ղեցակն անաց և աշխարհականաց, և նոյն օրն գրուել լու և այս սուրբ ժողովոյ գործքն, որոյ նախադ-աս էր նոյն կարապետ կաթողիկոսն : Եւ ինչ զ-անիէլ սրբազանի կամայն թողած լինէին այս առ-նին ապաստան, անշուշտ պիտի անցա-նէին Եղեղոսութեամբ, և Դանիէլ յօժար էր այնպէս՝ որպէս և էր՝ երկիցս ընտրեալ յիշիկոսութիւն և ոչ ժամանեալ ի պատ-ան Աթոռայն և յայնմ հետէ՛ կամ կը վե-րադաւնայր իւր առաջնորդ արանն յեղեկիւ, կամ կ'երթայր ի Պոլիս ուր ազգն բաւական էր ապա-նա ոգեպահիկ պատառ հացի, և կամ հրաման կ'առնայր Դաւթին երթալ յիշիկոսին,

տակին գործադրութեան խնդիրն կեդրոնա-կան ընդհանուր ժողովոյն կողմանէ ազգային Գաղղիական ժողովոյն յանձնեցաւ : որ կա-ռածոց և դատարարական միացեալ գի-ւտնաց տեղեկագրոյն եղբակցութեանը համե-մատ անյապալ ի գործ դնէ : Ուստի Կ. Պողոս պապային Գաղղիական ժողովն փութացաւ յանձնաժողով մի կազմելու, որուն պաշտօնն պիտի լինէր՝ զարժանն անօրէնեւթ յանուն ընդ-հանուր ազգին պահանջել, որ և է միջոցաւ և յորմէ որ հարկ է, զճիշտ և արդարապէս գոր-ծադրութիւնն յիշեալ կտակին :

Այս յանձնաժողովն անդամքն յետագայ մեծարդոյ անձինքն են :

- Երեսնութեան Տիգրան Եփեսոսի :
- Մերմարաշի Յարութիւն »
- Միսաքեան Խաչատուր »
- Կիւմիշեան Յովհաննէս »
- Դաշարոսեան Քրիստոստուր »

Տիգրան Մեծ-Հայրապետ լրագրոյն Յուլիսի 5 թերթէն կիմանալ թէ ի Բագու ընկեալ երկու ուսումնասէր ազնիւ օրիորդք՝ Բարբառէ Նազարէզեանց և Աննա Չոհրաբեանց ազգա-սիրական ոգւով հանդանակութիւն բանալով նոյն քաղաքին մէջ ի նպաստ թուրքաստանի վասպուրական նահանգին Ս. Սանդիտեան ըն-կերութեան, 250 դուրի (այսինքն իւր 4250 զուրուշող դրամ) ժողովել և յուղարկել են նոյն ընկերութեան, ձեռամբ վերոյիշեալ լրա-գրոյն յարգոյ խմբագրին, առ որ այս առթիւ զհետեւեալ նամակն գրեալ են :

« Յարգոյ խմբագիր,

« Ազգերի կենցաղավարութեան և բարօրու-թեան համար իգական սեռի դատարարակու-թիւնն և ուսումն ճանաչելով գլխաւոր դեղ և դարման, պարտք համարեցինք հետեւելով մեր սրտի զգացմանց իւրեւ Հայ օրիորդք, մերով-սանն օգնել մեր կարօտ քերց զարգացման ի վասպուրականի : Ուստի և յօգուտ Ս. Սանդի-տեան ընկերութեան Բագու քաղաքին մէջ հանգանակութիւն արկնք : որից գոյացաւ եր-կու հարիւր յիսուն ուսուցիչ գուշաքայ գու-մարը : զոր ուղարկելով ձեզ խնդրում ենք հա-տուցանել ըստ պատկանելոյն, ընդ սին ուղար-կելով ենք և նուիրեալութեան արգօգուտ և բարի-ձեռնարկութիւնն ու գործունէութիւնը պարտք է դնում մեր վերայ այսուհետեւ ևս շարունա-կելով ըստ կարենաց, մեր նպատակը ի դատ-

և անդ անցուցանել իւր կենաց մնացորդն միա-բանից կարգի մէջ : Եւ յայնժամ Դաւթի տե-սանելով որ հակառակորդն նուաճուեցաւ, գուցէ ինքն ևս ի բաց դնէր բռնաւորութեան սոյն երկաթի գաւազանն, որով իւրեւ զանօթս բրտի լըջիւրէր զամենեկին թէ զարարս և թէ զմեղաւորս : և որովհետեւ առանգամ մի օծուել էր ի կաթողիկոսութիւն օրնաօրէ գուշ կգոր-ծէր իւր նախաձեռնգէտ թշնամեաց հետ իրա-ւախօս լինել, և զայրացեալ ազգի հետ հաշտիւ-որով և Դանիէլ ևս չէր ընկնիր այն փորձու-թեանց մէջ, յորս պարանեցաւ, և ազգի մէջ չէր ընկնիր այն մեծ երկպառակութեան հեր-ձուածն, որ քան զՀռոմայ անթիպապութեան պատառածն պակաս չէր : Բայց տեսնոր ի պայ-քարի կայր Ներսէս և գործակից իւր Մանուէլ ընդ նմա : Սոքա էին որ Դանիէլին թոյլ չտուին լուել, որպէս ինքն հողւով չափ կը բաղձայր : Սոքա էին որ Եփեսոսին ուժ տուին գլուխ ամ-բառնալ, ապա թէ ոչ նա՛ գեռ քանի՛ օր էր այնուհետեւ անցել, որ մահու չափ կը գողնայր որ ծնրադրութեան ժամանակն Աստրախանայ եկեղեցականք նորա վեղարն ոտնակոխ չանէին : Ներսէս կը շարադրէր թղթերն և կը հասուցա-նէր առ Եփեսոս, և նա պարզադրել կուտայր և կառաքէր՝ ուր Ներսէս էր նշանակել, և Ներսէս քաջ գիտէր իւրաքանչիւր անձանց յարմարել գրութեանց ոճն, ի գիմաց որոց պիտի գրուէին :

(Շարունակեցի) :
ԵՆԵՐՈՒՆԻ ԴԱՐԻՒՆԻՆ ԴԱՏԿԱՆԵԱՆ

տիարակութիւն և ի կրթութիւն Վասպուրա-կանի մեր կարօտեալ և խեղճ քերց : Այս անեւ՝ մեզ պարտաւորում է մեր մարդկային գոյաց-մանքն և քրիստոնէական սուրբ կրօնքն :

Յր. Բարբառէ Նազարէզեանց,
ԲԱԳՈՒ Օր. Աննա Չոհրաբեանց :

Կ. Պողոս փաշայ լրագրոյն Յուլիսի 16 թուոյն մէջ՝ « Հայրապետ Զաքարի » գեղեցիկ վերնագրով պատուական յօդուած մի ընթերցաք : զոր հար-սանեկան նոր կանոնադրութեան առթիւ, յիշ-եալ թերթին յարգոյ խմբագիրը գրած է, ա-պացուցանելով թէ հարստութիւնն ծախուց խնայողութեամբ ձեռք կը բերուի և թէ ինչ-պէս հարսանեկան հանդիսից առթիւ, նոյնպէս ուրիշ ժամանակ, կանանց հանդերձից և զար-դարանաց պարզութիւնն անհրաժեշտ է, հարս-տութեան ճամբան գտնելու համար : Մեք շատ ուղիղ կը գտնեմք այս խօսքը և կը հետեւնանք թէ շուրջութիւնն յիտակ չքաւորութեան ճամ-բան կտանի զմարդ : Ահաւասիկ յիշեալ յօդ-ուածոյն գլխաւոր մասունքը :

« Վայելութիւնն պարզութեան մէջ է : Ամեն կարգի ընտանեաց մէջ յեղեղեղ պէտք է այս ոսկեղենիկ խօսքը, այս փրկարար պատգամը :

« Ոչ այնչափ մեծամեծ շահերն, ոչ այնչափ բազմահարուստ գանձերն, որչափ պարզու-թիւնն ու խնայողութիւնը մարդս մտնջեա-պէս բարեբաստ ու բարեկեցիկ ըրած են : Եւ այ-լութիւնն ու պաճուճանք՝ անսպառելի համար-ուած մեծախարիթամ ճոխութիւններն սպառած են, իսկ պարզութիւնն ու խնայողութիւնը՝ ար-դարեւ անսպառելի գանձուց աղբիւր եղած են բազմաց համար :

« Կայսերական կառավարութիւնն ահաւասիկ խնայողութեան օրինակ կուտայ մեզ այս օրերս : Բարձրադատիւ Մեծ-Եղեղոսն անձամբ խնա-յողութեան տիպար կը հանդիսանայ : իւր ապա-րանքը ի պարզութիւն կը վերածէ : սպասաւո-րաց թիւը կը ընդլայնէ և հրաւեր ու յորդոր կը-կարգայ առ այլս՝ որ իրեն հետեւող գանուին :

« Շահել աւելի, շահը տնտեսել՝ իմաստութի-է : չուայլաբար վատնէ շահածը՝ սնտոի զարգա-րանաց ու պաճուճանաց համար : արդարեւ կը-սպառենք եթէ Աւստրալիոյ մեծահարուստ գան-ձերն իսկ ունեցած ըլլաւ :

« Հարուստ գանձուց տէր պիտի ըլլայ մեր աղ-գը, եթէ պարզութիւնն ու խնայողութիւնը մտնեն մեր մէջ : Եթէ իւրաքանչիւր ոք օյր և կին՝ ամեն աստիճանէ՛ համոզուինք թէ վայել-չութիւնը պարզութեան մէջ է, և հարստու-թեան ճանապարհն խնայողութիւնն է :

« Մէլանիկի իգական սեռը միաբանեցաւ պար-զասիրութեան համար : ուրիշ գաւառաց մէջ ալ այսպիսի շարժումներ սկսան : բայց մեր ազ-գին մէջ տակաւին ո՛ր և է շարժում չերեկր : փառք անոնց, մշտնջեալ փառք անոնց, որ մեր ազգին մէջ պարզասիրութեան առաջին օ-րինակն պիտի հանդիսանան :

Անցեալ կիրակի օրն՝ քաղաքիս ազգային ե-րեսփոխանական ընտրութիւնքն ընդ նախա-գահութեամբ արժա տէր Գեորգ աւագ քա-հանային, տեղի ունեցան, և բացարձակ առա-ւելութեամբ տասնեկին անձինք երեսփոխան ընտրուեցան :

Սակայն կը լսեմք թէ՛ ընտրութեան գործու-թեանց մէջ շատ ապօրինաւոր կէտեր և զեղծմունք լինելուն պատճառաւ, աղբու կեր-պիւ բողոք գրուել է առ նախագահ Տ. Հայրն, բողոքոյ հեռագիր մի յուղարկուել է առ ամե-նապատիւ Ս. Պատրիարք Հայրն, և այսօր, եթէ չեմք սխալիր, բողոքոյ հանրագիր մի կը յու-ղարկուի առ Կեդրոնական պատկառելի վար-չութիւնն, խնդրելով ի նմանէ արժանաւոր քննիչ մի յուղարկել մեզ, որպէսզի նորա միջո-ցաւ երեսփոխանական ընտրութիւնն վերստին ի գործ գրուի օրինաւորապէս : այսինքն ազ-գային Սահմանադրութեան տնօրէնութեանցն համեմատ : Աւայժմ այսչափ միայն համառօ-տիւ և ցաւօք սրտի կը գրեմք քաղաքիս բնա-րային գործադրութեանց ձախորդ ելիցը վրայօք :

